

GILGAMIŞ DESTANI, YUNAN MİTOLOJİSİ VE KUR'AN-I KERİM'DE, "TUFAN"**Prof. Dr. Mustafa BAŞ¹ Tuba KANCA²**

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Öğretim Üyesi, mustafa.bas@bilecik.edu.tr. ORCID: 0000-0001-9696-4100

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi, tb_knc@windowslive.com ORCID: 0009-0006-7076-3873

Öz: Tufan hadisesi, hem ilahi dinlerin kutsal metinlerinde hem de kadim mitolojik anlatılarda yer edinmiş ve bugün hala bilim insanlarının üzerinde çalıştığı gizemini koruyan insanlığın en önemli ve kadim anlatılarından biridir. Tufana ilişkin en eski kayıtlar Mezopotamya kökenli olan Sümer ve Asur gibi antik uygarlıkların çivi yazısıyla anlatılarda buldukları tabletlerdeki bilgilere dayanmaktadır. Bu bilgilere göre tanrıların, yaşantılarından memnun olmadıkları insan ırkını tamamen ortadan kaldırmak istemeleri sonucunda bir tufan meydana gelmiştir. Bu anlatılar içerisinde özellikle Gilgamiş Destanı ve bu destanın başkarakteri olan Utnapiştım öne çıkmaktadır. Antik Yunan mitolojisinde ise insanlığa yaklaşan felaketi haber veren Prometheus tanrı, insanın sorumluluğu ve kozmik düzenin birbirleriyle olan bağının mitolojik temsillerle anlatılmasını sağlayan bir figür olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlatıların aynı zamanda benzer biçimleriyle kutsal metinlerde de yer aldıkları görülmektedir. Öte yandan semavi dinlerdeki tufan anlatıları daha belirgin ve sistematik bir yapıda Nuh (as) odağında gerçekleşen olaylardır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Tufan, Gilgamiş destanı, Yunan Mitolojisi, Nuh

THE EPIC OF GILGAMESH, GREEK MYTHOLOGY AND THE QUR'AN: THE FLOOD

Abstract : The Flood is one of the most important and ancient narratives of humanity, which has found its place both in the sacred texts of divine religions and in ancient mythological narratives, and still remains a mystery that scientists are still studying today. The earliest records of the Flood are based on the cuneiform tablets of ancient Mesopotamian civilizations such as Sumer and Assyria. According to this information, a flood occurred as a result of the gods' desire to completely wipe out the human race, whose lives they were dissatisfied with. Among these narratives, the Epic of Gilgamesh and Utnapishtim, the protagonist of this epic, stand out. In ancient Greek mythology, Prometheus, the god who foretold the impending catastrophe to humanity, stands out as a figure who provides mythological representations of the interconnectedness of human responsibility and the cosmic order. These narratives are also found in sacred texts in similar forms. On the other hand, the flood narratives in the Abrahamic religions are more distinct and systematic, centered on Noah.

Keywords: History of Religion, The Flood, The Epic Of Gilgamesh, Greek Mythology, Noah

Giriş

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet de dahil olmak üzere Tufan hemen her toplumun veya inancın anlatıları arasında yer almıştır. Suyun arındırıcı gücüne, tanrı ve insan ilişkisine vurgu yapılan bu hadise, anlatıların ana konularının “tufan” olmasının yanı sıra başka pek çok ortak ögeyi de içlerinde barındırmaktadır. Tufanın insanların günahları sebebiyle tanrı veya tanrıların onları “cezalandırmak” için ortaya çıkması, tufanı insanlara haber veren ve onları kurtarmak isteyen bir “habercinin” bulunması, tufanın “su baskını” şeklinde gerçekleşmesi, yine hikayelerin tamamında olmamakla birlikte tufandan kurtuluşun gemi aracılığıyla olması ve sonunda geminin bir dağa oturması ortak unsurlardan bazılarıdır. Tufanlardan sonra eski düzenin yerine yeni bir düzen inşa edildiği dikkat çekmektedir. Tufanlar, Tanrıya ve Onun koymuş olduğu kurallara karşı gelmenin nelere sebep olabileceğine dair tüm insanlığa önemli bir uyarı teşkil etmektedir.

Bu çalışmada insanlık tarihinin en eski tufan efsanesi olduğu kabul edilen Gılgamış destanındaki tufan hadisesini, Yunan mitolojisinde yer alan Tufan mitini ve belli başlı anlatım ve ayrıntılarıyla başka bir kaynaktan alınmadığı ortaya çıkan vahiy kaynaklı bir din olan İslamiyet’te, Hz. Nuh’un kavminin helak edildiği tufan kıssasına yer vereceğiz.

1. Mit

Mitoloji, Yunanca mythos “anlatılan ya da duyulan söz” ve logos “konuşma” kelimeleriyle oluşmuş, Eski Yunan’da “geçmişte anlatılanların konuşulması, tekrar edilmesi” gibi bir anlama gelmektedir. Mitler, arkaik toplumlarda doğaüstü varlıkların gerçekleştirdiği olayları konu alan kesinlikle gerçek olduğu kabul edilen, temelinde tanrı veya tanrılar olduğu için aynı zamanda kutsallık atfedilen daha çok metafizik ve sembolik düzlemde değerlendirilen anlatılardır. Mitlerin hemen hepsi ortaya çıktıkları dönemin inanç sistemi ile ilgili olmakla birlikte doğrudan inanç ve inanca dayalı kuralları ifade etmek amacıyla olmamışlardır. Mitlerde önemli olan içeriğin hissettirdiği duygular veya verdiği mesaj değil anlatımın edebi yönüdür (Çayır, 2020:99).

Mitler her ne kadar soyut edebi kurgular olarak değerlendirilseler de toplumsal yansımaları kaçınılmazdır. Mitoslar; toplumsal rollerin dağılımı, dini yapının gelişimi ve değişimi, cinsiyet rolleri ve bu rollerin toplumsal hayata yansımaları, ekonomik ve kültürel ilişkileri üstü kapalı bir biçimde yansıtmaktadırlar (Akmaz, 2019:826).

2. Tufan

Sözlükte **tufan** “sel getiren şiddetli yağmur, su baskını, her yeri kaplayan su” anlamına gelmektedir (*Lisânü'l-‘Arab*, “tvf” md.; *Tâcü'l-‘arûs*, “tvf” md.). Tufanın karşılığı İbrânîce’de **mabul**, Akkadca’da **abubu**, Latince’de **diluvium** olup hepsi de “yağmur fırtınası, sel, her şeyi kuşatan su baskını” manasındadır. Tufan su, ateş, deprem, kan, kar gibi unsurlarla meydana gelen felaketlerin genel ismiyken; su ile gelen felaket anlamı ile ön plana çıkmıştır. Tarihte su gerçekleşen pek çok örneğine rastlanan tufan, özellikle Hz. Nuh zamanında gerçekleşip her şeyi su altında bırakan büyük felaketi ifade etmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan>, Erişim Tarihi 01.06.2025). Tufan hadisesiyle ilgili rivayetler kozmik felaketler içinde en yaygın olanlarıdır. Bu anlatılar dünyanın yok olma sınırına gelmesi, bir çiftin, belli canlı varlıkların veya bir grubun dışındaki canlıların yok edilmesini naklederler.

Tufan mitlerinde suyun; yok edici ve arındırıcı olmak kaydıyla iki özelliği öne çıkmaktadır. Yok edici yönü; insanlığı, hayvanları ve diğer canlıları yok olma tehdidiyle karşı karşıya getirmesiyle, arındırıcı yönü ise yüce varlıklara isyan edip onların emir ve yasaklarına dikkat etmeyen insanların günahlarından temizlenmesiyle ifade edilmektedir (Akmaz, 2019: 826).

Farklı kültürlerde yer alan mitlere göre tufan su ile gerçekleşen, günah işleyip isyan eden insanların ve yeryüzündeki diğer canlı varlıkların ortadan kaldırılması için gerçekleştirilen ve bütün dünyayı etkilediğine inanılan felakettir. Gerçekleşmesinin temelinde yüce varlık veya varlıkların insanlığa ve dünyaya son verme

arzusu yahut insanların günahları dolayısıyla yüce varlıkların öfkesine sebep olmaları vardır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan>, Erişim Tarihi 01.06.2025).

Semavi dinler başta olmak üzere dünyanın pek çok yerindeki farklı kültürlerde içerik bakımından farklılık arz etse de tufan olayından bahseden hikayeler anlatılmaktadır. Babil, Asur, Çin, Tibet, Antik Yunan, Pers, Hint, Doğu Asya, Avustralya, Yeni Gine, Malezya, Polinezya, Mikronezya, Güney, Orta ve Kuzey Amerika ve Afrika tufan olayının halk tarafından yaygın bir gelenekle dilden dile anlatıldığı bölgelerdir (Frazer, 2022:11).

3.Gılgamış Destanı

MÖ 28. yüzyıla dayandırılan Gılgamış destanının ilk yazıya geçirilme tarihi tahmini olarak M.Ö.2500-3000 yılları arası olarak kabul edilmektedir. İlk yazımı Sümerce on iki tabletten oluşan bu destan daha sonra Babil döneminde de iki defa yazıya alınmıştır. Şiir biçiminde yaklaşık iki bin dokuz yüz satır olan destanın yüzde altmışı günümüze kadar ulaşmış olsa da bazı dizelerin baş ve sonları eksiktir. Destanın Sümerce yazımının anlaşılması oldukça zordur. MÖ. 1800 yıllarında Babil kralı Hammurabi (M.Ö 1792-1750) zamanında tekrar yazılan Gılgamış Destanı'nın üç tableti bulunamamıştır. Sümerlerin Gılgamış adı ile yarattıkları dağınık söylenceler MÖ 2000'lerde yörenin egemen dili Akadcaya çevrilmiştir. Bu çeviri MÖ 1600'lerde yeniden düzenlenmiş ve MÖ 1200'lerde Uruklu bilge bir ozanın eliyle baştan yazılıp dengeli ve tutarlı bir biçime kavuşturulmuştur (Gılgamış Destan, çev. Maden, 2022:12).

Orijinal metin Asur Bilimci Jean Bottéro'nun destanın farklı anlatılarından yararlanarak tamamlanmasıyla tercüme edilmiştir. Destan, Gılgamış'ın başından geçenlerin konu edildiği kahraman merkezli bir eserdir (Yilter, 2017:31).

3.1. Gılgamış destanının “Tufan” bölümünde yer alan Tanrı, kişi ve yerler

Tufan hadisesi Gılgamış destanının 11. bölümünde yer almaktadır. Bu hadisenin karakterleri ve hadisenin gerçekleştiği mekanlar şunlardır:

Anu: (Sümerce An, Akadca Anu). Tanrıların babası. Gök kubbenin, büyük "yukarıların" tanrısı.

Ea (Sümerlerde Enki): İnsanın koruyucusu, bilgelik, zekâ ve sanat tanrısı. Anu'nun oğlu.

Enlil: Toprak, hava, rüzgâr ve zekâ tanrısı. Üzerinde yeryüzünün yüzdüğü uçurumun, Apsu'nun tanrısı.

Ennigu: Sulama düzenini ve su yollarını denetleyen tanrı.

Ereşkigal: Yeraltı dünyasının, Cehennem'in tanrısı.

Ninurta (Ningirsu'nun geç çağlardaki biçimi): Ekip biçme, sulama ve verimlilik tanrısı. Ayrıca Güney Rüzgârı'nın özel ulağıdır (Gılgamış Destan, çev. Maden, 2022:XXiv-xxv).

Gılgamış: Annesi Ninsun isimli tanrıça, babası Lilla isimli bir şeytan olan, yarı efsanevi bir varlık olan, Uruk kentinin kralıdır.

Utnapiştim: İsmi "sonsuz yaşam" anlamına gelen, Ubartutu'nun oğlu. Sümer kaynaklarında bilge bir kral ve Gılgamış tufan hikayesini anlatan kişi.

Ubartutu: Utnapiştim'in babası (Gılgamış Destan, çev. Maden, 2022:XXvi-xxvii).

İştâr (Sümerlerde İnanna): Göğün, "yukarıların" kraliçesi. Aşk, doğurganlık ve savaş tanrıçası. Anu'nun kızı. Venüs gezegeninin tanrıçası. Uruk kentinin koruyucu tanrıçası.

Adad: Fırtına, yağmur, hava olayları tanrısı.

Şamaş: Yasa koyucu, bitkisel verimlilikte etkili tanrı.

Şuruppak: İlk Sümer yerleşkelerinde biri. Bağdat'ın güneyinde Fırat'ın kıyısında kurulmuş, bugünkü ismi Fara olan şehirdir.

Nizir: Batı İran'da, Urmiye Gölü'nün güneyindeki yüksek dağ.

3.2. Gılgamış Destanının Özeti

Uruk şehrinde hüküm süren bir Sümer kahramanı olan Gılgamış, Kentin çevresini sur ile çevirmek ister. Gılgamış, bu isteğini halka dile getirince yaptıkları ağır işlerden bıkmış olan halk, Gılgamış'ı bu isteği sebebiyle tanrılara şikayet eder. Savaş ve aşk tanrıçası İştâr, halkı korumak amacıyla sedir ormanları içinde, vahşi hayvanlarla yaşayan Enkidu'yu görevlendirir. Bir vuruşla kötü devleri öldüren Enkidu, Gılgamış ile karşılaştığında İştâr'ın emrine rağmen olarak onunla dost olur ve böylece İştâr'ın isteğini yerine getirmemiş olur. Gılgamış ile Enkidu kurdukları dostluktan sonra amaç birliği yaparak insanoğluna düşman olan yaratıkları yok ederek dünya düzenini korumaya çalışırlar. Birlikte yaptıkları iyi işlerden cesaret alan Enkidu, arkadaşı Gılgamış'ı tanrıça İştâr'ın ziyaretine götürür. Ziyaret esnasında İştâr, Enkidu'nun Gılgamış'a bağlılığını anlayınca ikisini ayırmak için önce Gılgamış'ı baştan çıkarmaya çalışır. Gılgamış, bu işin sonunda ölümüne mahkum olacağını bildiğinden İştâr'a karşılık vermez. Bu duruma çok sinirlenen İştâr, önce Enkidu'ya cüzzam hastalığını vererek onun ölümüne sebep olur. Aynısını Gılgamış'a da yapmak istediğinde Gılgamış, ölümsüzlüğün sırrını elde etmek için atası Utnapiştım'e başvurur. Gılgamış, atası Utnapiştım'i bulmak için birçok macera yaşarken ölüm kıyılarına kadar denizi aşar ve orada Utnapiştım'i bulur. Kutsal ihtiyar, Gılgamış'a Büyük Tufan'ı anlatır (Bottero, 2010:42).

3.3. Gılgamış Destanında “Tufan”

“Utnapiştım, ‘Gılgamış bu büyük bir sır. Fakat sen mademki bu kadar sıkıntılar çekerek buraya geldin, o sırı sana açıklayacağım, beni iyi dinle!’ Fırat kenarındaki Şuruppak adlı şehri biliyorsun kuşkusuz.” diyerek başından geçen olayı anlatmaya başlar. Bu şehir vaktiyle Tanrıların onun içinde toplandığı kadim bir şehirdir. Bir gün Tanrıların babası olan Gök Tanrısı Anu, savaştan hoşlanan danışmanları Enlil, onların temsilcisi sulama ve verimlilik tanrısı Ninurta, vezirleri su yolları düzenleme tanrısı Ennugi bir tufanla yarattıkları her şeyi yok etme kararı alırlar. Bu durum, bilgelik tanrısı Ea'nın hiç hoşuna gitmez ve insanları uyarmak ister. Fakat tanrıların tufanla her şeyi yok edecekleri bilgisini kimseyle paylaşmayacağına dair söz verip ant içtiğinden doğrudan haber vermek yerine sazların arkasından, dua eden Ubartutu'nun oğlu Utnapiştım'e yaşanacak olan tufanı haber verir.

Ea, Utnapiştım'e evini yıkıp evin malzemelerinden boyutlarını anlatıp kendisinin tarif ettiği gibi bir gemi yapmasını, malını mülkünü ve her canlıdan bir tanesini gemiye koymasını söyler. Fakat Utnapiştım gemiyi yaparken, şehrin halkına ne söyleyeceği konusunda endişeye kapılır. Ea, Utnapiştım'e gemiyi niçin yaptığını soranlara “Tanrı Enlil'in artık kendisini sevmediği için bu şehirde daha fazla kalamayacağını, Tanrı Ea'nın yanına Apsu'ya gitmek için gemiyi inşa ettiğini” söylemesini ister. Utnapiştım, ertesi sabah gün ağarır ağarmaz, etrafına birçok insan toplayıp hemen işe başlar. Gelenler yanlarında koyunlar, koçlar, zift veya birtakım gereçler getirirler. Gemiye yapmaya başladıkları beşinci gün geminin iskeleti tamamlanır. Yedinci günün sonunda da geminin inşası biter. Utnapiştım geminin tamamlanmasını büyük bir bayram şöleni gibi kutlar. Gemi için çalışanlara boğalar, koyunlar kestirip yedirirken bol bol kıpkırmızı şaraplar içirtir.

Utnapiştım ertesi gün tüm malını mülkünü, ailesini, yaban hayvanları, ustaları gemiye bindirir ve Şamaş'ın kendisine “peynir ve çörekler yağdırdığım zaman geminin kapısını sıkıca kapat” dediği anı beklemeye başlar. Şamaş'ın söyledikleri gerçekleşince Utnapiştım geminin kapılarını sıkıca kapatır ve tufan başlar.

Tufan esnasında tüm tanrılar yarattıklarından intikam alırcasına hareket ederler. Fırtına Tanrısı Adad, Savaş Tanrısı Ninurta olanca güçlerini göstermeye çalışırlar. Bu kıyamet arasında göz gözü görmeyecek kadar zifiri bir karanlık başlar ve varlıklar birbirini ayırt edilemez olur. Tanrılar bile yaptıkları bu tufandan korkup acıdan

kıvrılır göğe Gök Tanrısı Anu'nun yanına kaçarlar. Tanrıça İştar bile acı ve pişmanlıkla inleyerek “Nasıl bu kötü işin olmasına göz yumdum. İnsanlarımın yok olmasına nasıl razı oldum. Zavallı insanlarım balık yumurtaları gibi suları nasıl doldurdular!” diye ağlar.

Altı gün yedi gece fırtına gürlür, yağmur yağar. Suları ülkeyi tümüyle kaplar. Yedinci gün, tufan yavaşlar; deniz sakinleşir, fırtına azalır, taşkınlık durur. Utnaşıtim geminin penceresini açınca yüzüne temiz hava gelir. Deniz artık durgundur ama bütün insanlar, hayvanlar çamur olmuş her yer bataklık haline gelmiştir.

Gemi Nizir dağına oturur. Utnaşıtim yedi gün boyunca dışarı güvercin ve kırlangıç gönderir fakat onlar sular çekilmediği her yer su olduğu için geri dönerler. Utnaşıtim, son olarak kargayı bırakır. Karga geri gelmediğinde suların çekildiğini anlayan Utnaşıtim tüm canlıları bırakır ve dağın tepesinde Tanrılara kurban keserek bir sunu hazırlar. Tüm tanrılar Utnaşıtim'in sunusuna üşüşürler. Tanrıça İştar tufan fikrini ortaya attığı için Enlil'in bu sunudan pay almasını istemez. Fakat Enlil gelir ve gemiyi görünce öfkeye kapılarak “yaşamı bir kurtaran oldu demek ki, oysa tek bir canlı kalmamalıydı” der.

Enlil'in oğlu Savaş Tanrısı Ninurta, babasına, bu işi yalnızca Ea'nın yapabileceğini söyleyince Ea büyük bir öfkeyle ortaya atılarak, “Ey Enlil! Hiç düşünmeden, yüreğin acımadan nasıl böyle bir tufan yaparsın! Günahlı olan günahımı çeksin. Başkaldıranların cezası verilsin. Böyle bir tufan yapıp her şeyi yok edeceğin yerde, insanların arasına bir kurt sokup, onları azalttırsaydın! Bir tufan yapacağın yerde, bir kıtlık olup ülke harap olmasaydı! Tufan yerine Salgın Hastalık Tanrısı İnra'yı çıkartıp insanları öldürtseydin daha iyi olacaktı. Üstelik ben Tanrılarının gizini ele vermedim. Bilgelerin bilgisi Utnaşıtim'e bir rüya gördürdüm. Oradan öğrendi. Şimdi yazısına siz karar verin!” der.

Bunun üzerine Enlil gemiye gelir. Elini onların alnına koyarak Utnaşıtim'i ve karısını kutsar. “Utnaşıtim şimdiye kadar bir insandı. Fakat, şimdi o ve karısı biz Tanrılar gibi olup, aramızda yaşayacaklar. Çok uzaklarda nehrin ağzında oturacaklar” diyerek ikisine sonsuz yaşamı bahşeder (Gilgamiş Destan, çev. Maden, 2022:107-114).

Bu tufan hikayesinde dikkat çeken en önemli unsur Tanrılarının insanları yok etme sebeplerinin açık bir şekilde zikredilmemesidir. Tanrı Enlil böyle bir teklifte bulunur, Ea hariç diğer tanrılar da bunu kabul ederler. Ea, bu teklifi kabul etmemekle birlikte hikayede kaybolup gitmez. O tufanı insanlara bildiren “haberci/uyarıcı” konumunda tufan hadisesinde insanlara yardım eden varlık olur. Üstelik sadece tufanı haber vermekle kalmaz insanların kurtulması için gerekli olan geminin nasıl yapılacağını ve büyüklüğü hakkındaki bütün bilgileri Utnaşıtim'e verir.

4. Yunan Mitolojisi

Yunan mitolojisi, tüm antik kültürlerde olduğu gibi yaşam alanlarını, doğa olaylarını açıklamak için bir araç olarak kullanılmıştır. Mitler M.Ö 18. yüzyıldan itibaren Minos ve Miken ozanları tarafından nesilden nesle aktarılmıştır. M.Ö 8. yüzyılda ise mitoloji ilk kez yazılı hale gelirken çömlekçilikle birlikte mitolojik olayların birçok seramiği süslemesi daha geniş kesimlerin mitleri öğrenmesini sağlamıştır (<https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-11221/yunan-mitolojisi/>, Erişim Zamanı 03.06.2025).

4.1. Yunan Mitolojisinde Yer Alan Tufan Mitinde Geçen Tanrı, Kişi ve Mekanlar

Zeus: Yunan tanrılarının en güçlüsüdür Zeus; çevresi ve etkisi en geniş olanıdır. Zeus'un karısı Hera'dır. Hera, Hades, Poseidon Zeus'un kardeşleridir. Athena, Apollon, Artemis, Ares, Dionysos ise Zeus'un çocukları kabul edilir (Necatigil, 1998:20).

Prometheus: Titan İapetos'un oğlu insanların dostu, Zeus'un hasmıdır. Mekone'deki kurban töreninde Prometheus, Zeus'u aldatmaya kalkar ve etlerin iyi parçalarını işkembeye kemik kısımlarını ise ince yağ zarına sarar. Zeus kötü kısımları seçince insanları cezalandırmak için onların elinden ateşi alır. Prometheus ateşi çalır

insanlara geri verir. Bu sefer Zeus, insanları Pandora ile cezalandırır. Prometheus ise bir kayaya bağlanır. Bir kartal karaciğerini yer, ciğer her gece yeniden büyür. Uzun zaman sonra, kartalı öldürerek, Prometheus'u bu işkenceden Herakles kurtarır (Necatigil, 1998:41).

Deukalion: Prometheus'un oğludur (Necatigil, 1998:70).

Pyrra: Deukalion'un eşi ve Pandoranın Epimetheus'dan (Prometheus'un kardeşi) olan oğludur (Necatigil, 1998:69).

Hermes: Prometheus'un kardeşi Atlas'ın kızı Maia ile Zeus'un oğludur. Tanrıların habercisi ve yeraltında ölümlerin yol göstericisidir. Yeraltı ile yer üstü arasında ulaklık yapar (Necatigil, 1998:23).

Themis: İkinci tanrı kuşağından ve dişi Titanlardandır. Zeus'un eşlerinden biridir. Ölümsüz ve evrensel doğa yasasıdır (Erhat, 1996:286).

Pelasgos: Zeus'la Niobe'den doğmuş olduğu söylenen titandır. Pelasgos da bu soyun atası olarak gösterilir (Erhat, 1996:233).

Lycaun: Elli oğul sahibi fakat kendisinde veya oğullarında Tanrı saygısı, tanrı korkusu olmayan kraldır. Baş tanrı Zeus tarafından ziyaret edilip sınanmış fakat Zeus'a insan eti ikram edince Zeus'un öfkesini üzerine çekmiştir (Erhat, 1996:196).

Parnassos: Delphoi'nin kuzeyinde, orta Yunanistan'da Attika'nın en yüksek dağlarıdır.

Athena: Zeus'un kızıdır. Savaş tanrıçası olarak kabul edilir (Erhat, 1996: 62).

Poseidon: Zeus'un oğludur. Denizlerin mutlak sahibi kabul edilir. Elinde tuttuğu üçlü yabayla yalnız dalgaları kabartıp denizi altüstü etmekle kalmaz, çepeçeve sardıği toprakları da sarsar. Güçlü bir tanrıdır (Erhat, 1996: 252).

Kekrops: Attika'nın topraktan doğrudan fırladığına inanılan üstü insan altı yılan şeklinde barışsever ve uygar ilk kralıdır (Erhat, 1996:170).

4.2. Yunan Mitolojisinde Tufan

Zeus, inkarcı ve Tanrı korkusu olmayan insanların Kral Lycaun ve elli oğlunu denemek ister. Bir gün yoksul bir köylü kılığında girerek Lycaon'un sarayına konuk olur. Kral

Lycaun da bu adamın bir tanrı olup olmadığını anlamak için insan etinden yemekler ikram eder. Kendisine insan eti ikram edildiğini anlayan Baş tanrı büyük bir öfkeye kapılarak masayı devirir (Erhat, 1996:196). Zeus kendisine gereken saygıyı göstermeyen Pelasgos'un oğlu Lycaon'u ve inançsız oğullarını cezalandırmak için büyük bir tufan yaratmaya karar verir. Bunu öğrenen Prometheus, oğlu Deukalion'u uyarır ve ona bir gemi yapmasını, geminin içine gerekli şeyleri koyup karısı Pyrrha ile bu gemiye binmesini söyler (Frazer, 2022:59). Deukalion, Prometheus'un da yardımlarıyla gemiyi inşa edip erzakla doldurur ve tufan başlamadan önce karısını da yanına alarak oradan uzaklaşır. Yunanistan'ın büyük bir kısmı sular altında kalır ve yüksek dağlara kaçamayan tüm canlı ve insanlar ölür. Dokuz gün süren tufanın ardından gemi Parnassos dağının tepesine oturur. Deukalion ve Pyrrha gemiden inerler, Zeus'a kurban sunarlar ve Chepisis ırmağının kıyısında yer alan Themis tapınağında, insan soyunu yeniden yaratması için Zeus'a yakarılırlar. Zeus, Hermes'i gönderir ve istedikleri her ne ise yerine getirileceğini istediği her neyse seçmesini söyler. Haberi alan Themis, insan formunda Deukalion ile Pyrrha'ya görünür ve onlara "tapımdan çıkar çıkmaz başlarınızı örtün ve atalarınızın kemiklerini omuzlarınızın üzerinden arkanıza doğru atın" der. Pyrrha Themis'in söylediğini olduğu gibi düşünerek atalarının kemiklerine ve ruhuna saygısızlık yapmayacağını dile getirirse de Deukalion, Themis'in "ata" sözcüğü ile toprağı, "kemik" sözcüğü ile taş ve kayaları kastettiğini anlar. Bunun üzerine yerden aldıkları

taşları omuzlarının üzerinden geriye doğru atmaya başlarlar. Deukalion'un attığı taşlar erkeklere, Pyrrha'nın attığı taşlar ise kadınlara dönüşürler (Akmaz 2019:830, Frazer, 2022:63-64, Necatigil, 1998:69)

Tüm antik Yunan tufan mitleri arasında en yaygın olan bu mit, diğer kültür ve inanışlarındaki anlatımlara tufanın, tanrının insanları cezalandırmak için yaratılması ve insanlara bu tufanın haberinin verilmesi noktasında benzerdir. Fakat özellikle İslamiyet inanışından farklı olarak insanlara tufanı haber veren ve onların kurtulması için gemi yapmalarını tavsiye eden tufanı yaratan tanrı değildir. Aksine daha önce baş tanrı Zeus'u ondan ateşi çalarak kızdıran ve bu sebeple ağır bir şekilde cezalandırılan Prometheus'tur.

Yunan mitolojisinde tufan hadisesinin aynı kalıp karakterlerin değiştiği pek çok farklı tufan miti vardır. Ana karakterlerin Athena, Poseidon ve Kekrops veya Jüpiter ve Neptün olduğu anlatılar da mevcuttur. Bu mitlerde de tufan, tanrıların insanlara kızıp onları yok etme arzusu sonucu ortaya çıkmaktadır (Frazer, 2022:62-70).

5. Kuran Ayetlerinde Hz. Nuh Ve Tufan

Tufan kelimesi Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmekte, birinde Firavun ve Mısır halkına (el-A'raf 7/133), diğerinde Nuh kavmine (el-Ankebut 29/14) gelen su felaketi bahis konusu edilmektedir. Nuh kıssası A'raf, Yunus, Şuara ve Nuh surelerinde de geçmekle birlikte en ayrıntılı biçimde Hud suresinde nakledilmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan>, Erişim Tarihi 01.06.2025).

5.1. Hz. Nuh

Hz. Nuh, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde diğer peygamberlere nazaran daha ayrıntılı olarak tanıtılıp ve "ülü'l-azm" olarak isimlendirilen beş büyük peygamberden biridir. Kur'an'da yirmi sekiz surede Hz. Nuh'un peygamberlik dönemiyle ilgili bilgi verilip kırk üç yerde ismen zikredilmiştir. Hz. Nuh'un ismini taşıyan yetmiş birinci sure bütünüyle Hz. Nuh'un tevhit mücadelesini anlatır. Bu mücadele neticesinde kendisine inanmayanların tufan ile helak edilmesi sebebiyle tufan hadisesi onun ismiyle Nuh tufanı olarak da isimlendirilmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/nuh>, Erişim Zamanı 01.06.2025)

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh için; "Allah tarafından doğru yola iletilen" (Kur'an-ı Kerim, 6:84), "erdemli bir kişiliğe sahip olan" (Kur'an-ı Kerim, 66:10), "iyilerden ve iyi olarak anılan mü'min kullardan" (Kur'an-ı Kerim, 37:78-82), "Allah'ın ayetleri okunduğunda ağlatarak secdeye kapanan" (Kur'an-ı Kerim, 19:58), "namazı kılan ve nefsani arzularına uymayan" (Kur'an-ı Kerim, 19:59), "çok şükreden" (Kur'an-ı Kerim, 17:3), "Allah'a sadakat sözü veren" (Kur'an-ı Kerim, 33:7), "duası kabul olunan" (Kur'an-ı Kerim, 21:76), ve "alemlere üstün kılınan kimse" (Kur'an-ı Kerim, 3:84), ifadeleri kullanılmaktadır (Erdem, 2022:116).

5.2. Hz. Nuh'un Peygamber Olarak Gönderildiği Kavim

Hz. Nuh tarihi bilgilere göre ilk gönderilen peygamberler arasında yer almaktadır. Hz. Adem, Şit ve İdris'ten sonra peygamber olarak görevlendirilmiştir. Hz. Nuh'un ne zaman ve hangi kavme peygamber olarak görevlendirildiği bilinmemektedir. Hz. Nuh'un kendisinden önceki peygamberlerin inanç ve dini hükümleri üzerine yaşadığı, kavminin de aynı dini hükümleri uygulamakla sorumlu olduğu tahmin edilmektedir. Ancak Hz. Nuh'un kavminin dini hükümlere uymayıp Allah'ın yasakladığı fiilleri gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir. Onun kavminin putperest olduğu Kur'an-ı Kerim'de şu ayetle vurgulanmaktadır (Erdem, 2022:123).

"İnsanlara dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suva'dan, Yegus'tan, Yeuk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!" (Kur'an-ı Kerim, 71:23)

Cenab-ı Allah, Hz.Nuh'u yeryüzü halkından putlara tapan, çok azgın ve zalim olan (Kur'an-ı Kerim, 53:52) kavme peygamber olarak göndermiş (Kur'an-ı Kerim, 29:14), o kavminin Yüce Allah'a karşı gelmekten sakınmasını ve kendisine itaat etmesini istemiş (Kur'an-ı Kerim, 26:110), Yüce Allah'tan başkasına tapmamalarını tebliğ etmiştir. Şayet kavmi onun tebliğ ettiği dinî hükümlere uymazlar ise büyük bir azapla

karşılaşacakları konusunda onları uyarmıştır (Kur'an-ı Kerim, 11:25-26). Bu anlamda o, Cenab-ı Allah'ın müşriklere yönelik olarak görevlendirdiği ilk elçi olarak kabul edilmiştir (Erdem, 2022:124).

5.3. Hz.Nuh'un Peygamber Oluşu ve Kavminin Ona Karşı Tavrı

Ankebut suresinde: "Ant olsun, biz Nuh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik. O da dokuz yüz elli onların arasında kaldı..." (Kur'an-ı Kerim, 29:14) buyurulmaktadır. Ayetin zahiri manasından Nuh'un dokuz yüz elli peygamberlik yaptığı anlaşılmaktadır. Buna göre o, belli bir yaşa geldikten, Allah kendisini peygamber olarak görevlendireceği çağa ulaştıktan sonra peygamber olarak görevlendirilmiştir. Dokuz yüz elli yıl kavminin arasında peygamber olarak görev yapmış, onları Yüce Allah'ın birliğine davet etmiş, sadece ailesinden grup dışında kimse onun davetine icabet etmemiş veya kadar uzun bir peygamberlik yapmasına karşın kavminden sadece küçük bir grup dışında ona iman eden olmamıştır (Erdem, 2022:133).

Nuh'un daveti karşısında kavminin ona yaptıkları Nuh suresinin ayetlerinde şöyle ifade edilmiştir: "Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Nuh şöyle dedi: Ey Kavmim! Şüphemiz olmasın ki, ben sizi, Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki, Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin. (muaheze etmeden yaşatsın)' diyerek apaçık uyarıcı bir kimseyim. Bilinmeli ki Allah'ın tayin ettiği vade gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz. Nuh, 'Rabb'im' dedi: 'Doğrusu ben kavmimi gece gündüz Hakk'a çağırdım; fakat benim yaptığım çağrı onları daha da uzaklaştırdı. Kendilerini bağışlaman için ben onları ne zaman çağırdıysam, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerini başlarına örttüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. Buna rağmen onları açıkça çağırma devam ettim. Onlara yerine göre açık yerine göre gizli söyledim.' Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin. O, çok bağışlayıcıdır. (Mağfaret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsün, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın. Size ne oluyor ki Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış! Onların içinde ayrı bir nur kılmış, güneşi de bir çıra yapmıştır. Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracak tır. Allah, onda geniş yollar edinip dolaşabileceğiniz diye, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır (Kur'an-ı Kerim, 71:1-20)."

Hız.Nuh kavminin yaptıklarına ve inkarlarına sonuna kadar sabretmiş, onları hidayete çağırma görevini aksatmadan yapma gayreti içinde olmuştur. Ancak onun yıllar süren bu çabaları sonuç vermemiş, her geçen gün inkarcıların ona karşı olan tehditleri artmıştır. Hız. Nuh kavminin inanmayacağına kanaat getirdiğinde inanmamaları halinde onların karşılaşacakları azap noktasında kavmini uyarmıştır. Buna rağmen kavmi ona"...eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğin (azabı) bize getir!" (Kur'an-ı Kerim, 11:32) demişlerdir.

"Bunun üzerine Nuh, 'Artık yenik düştüm, yardımını esirgeme.' diye Rabb'ine yalvarmıştır. (Kur'an-ı Kerim, 54:10) "Rabb'im! Kavmim beni yalancılıkla suçluyor. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar!" (Kur'an-ı Kerim, 26:117-118) "Rabb'im! Beni, annemi, babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helak et." (Kur'an-ı Kerim, 71:28) "Nuh: 'Rabb'im! dedi. Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, günahkâr, nankör nesillerden başkasını yetiştirmezler." (Kur'an-ı Kerim, 71:26-27) diyerek dua/beddua etmiştir (Erdem, 2022:161).

5.4. Geminin yapılması ve tufan haberi

Hız. Nuh'un tüm gayretine rağmen kavminin inkara devam etmesi üzerine Allah: "Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemi yap." (Kur'an-ı Kerim, 11:37) diye Nuh'a vahyetti. Kur'an'da bu gemiyle ilgili olarak sadece tahtalardan yapıldığı ve çivilerle çakıldığı bilgisi yer almakta, geminin diğer nitelikleri hakkında bilgi verilmemektedir. (Kur'an-ı Kerim, 54:13)

“Nuh gemiyi yaparken, kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki ‘bizimle alay ediyorsanız edin bakalım! Ama bilin ki sizin alay ettiğiniz gibi (gün gelecek)biz de sizinle alay edeceğiz. Rezil edecek bir cezaya kimin çarptırılacağını, sürekli azabın kimin başına geleceğini yakında göreceksiniz.” (Kur’an-ı Kerim, 11:38-39)

Cenab-ı Hak, Hz. Nuh’a gemi yapma emrini verdikten sonra ona “Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başladığında, her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al; ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar!” demiştir. (Kur’an-ı Kerim, 23:27)

Yüce Allah böylece tufanı bizzat vahiy yoluyla peygamberi Hz. Nuh’a haber vermiş, sadece inananları gemiye alması ve inananlara verilecek ceza noktasında duygusal davranmaması gerektiğini kendisine hatırlatmıştır.

5.5. Tufan

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Nuh ve beraberindekilerin gemiye binışı şöyle haber verilmektedir: "Nihayet emrimiz geldi (onların gelmesini istedikleri azap.) ve sular coşup yükseldi. Nuh'a dedik ki: Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce hakkında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri -zaten onların pek azı iman etmişti- gemiye bindir. Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah'ın adını anın..." (Kur'an-ı Kerim, 11:40-41) “Yanıdakilerle birlikte sen de gemiye yerleştiğinde, 'Bizi bu zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun!' de. Ayrıca de ki: 'Rabb'im! Beni bereketli bir yere indir; en uygun yere indirip yerleştiren sensin!" (Kur'an-ı Kerim, 23:28-29) "Nuh ile (gemide) taşıdıklarımız... Kendilerine rahmanın ayetleri okunduğun da ağlayarak ve secde ederek yere kapanırlar. "(Kur'an-ı Kerim, 19:58)

Cenab-ı Allah tarafından azap emri geldiğinde, sular tencerenin kaynaması gibi her taraftan kaynamaya ve coşup yükselmeye başlamıştır. "Hemen göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık. Yerden de sular fışkırttık; derken sular önceden belirlenmiş bir iş için birleşti."(Kur'an-ı Kerim, 54:11-12)

Hz. Nuh ve beraberindekiler gemiye bindiklerinde Cenab-ı Hak ona: "Yanıdakilerle birlikte sen de gemiye yerleştiğinde, 'Bizi bu zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun! de. Yine de ki: 'Rabb'im! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin." (Kur'an-ı Kerim, 23:28-29) şeklinde dua tavsiyesinde bulunmuştur.

Hz. Nuh ve beraberindekilerin duası Allah tarafından kabul edilmiştir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de: "Daha önce Nuh dua etmiş, biz onun duasını kabul etmiştik. Böylece kendisini ve (iman eden) yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık." (Kur'an-ı Kerim, 21:66) şeklinde buyrulmaktadır (Erdem, 2022:224).

Hz. Nuh ve beraberindekilerin bindiği geminin ne kadar süre suların üzerinde kaldığı ile ilgili bilgiler Kur'an-ı Kerim'de bulunmamasına rağmen kaynaklarda, bunun ortalama altı ay kadar devam ettiği ve bu süre zarfında dünyanın çeşitli yerlerini dolaştığı yönünde rivayetler bulunmaktadır (Erdem, 2022:224). Kur'an-ı Kerim'de tufan sonrası zalimlerin cezalandırıldığı ve geminin Cudi Dağına oturduğu şu ayetle bildirilmiştir: “(nihayet) Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut! denildi. Su çekildi hüküm yerini buldu; gemi Cudi'nin üzerine oturdu. 'zalimlerin topunun canı cehenneme' denildi. (Kur'an-ı Kerim, 11:44)

Sonuç

İnsanlık tarihinin kadim konularından birisi olan tufan, tüm toplumların veya inanç sistemlerinin içinde var olan bir hadisedir. Bu anlatıların ana konusunun “tufan” olmasının yanı sıra, bu anlatılar başka pek çok ortak ögeyi de içlerinde barındırmaktadır. Tufanın sebepleri arasında insanların günahları yüzünden Tanrı veya Tanrıların onları yok etmek istemesi ilk sırayı almaktadır. Bu efsanelerin en eskisi olarak bilinen Gılgamış destanı bu noktada istisna kabul edilebilir. Çünkü bu destanda Tanrıların insanları yok etmek istemesinin sebebine değinilmemiştir. Yunan mitolojisinde Zeus, Lycaon'u ve onun inkarcı, itaatsiz oğullarını cezalandırmak

istemmiştir. İslamiyet’te de Yüce Allah Hz. Nuh’un tüm çabalarına rağmen kendisine itaat etmeyen ve şirk koşan kavmi helak etmiştir.

Bizim ele aldığımız Gılgamış destanı, Yunan Mitolojisi ve İslamiyet’teki tufan anlatılarına bakıldığında üçünde ortak olarak var olan “haberci” olgusu dikkat çekmektedir. Gılgamış destanında bilge tanrı Ea, Yunan mitolojisinde Prometheus, İslamiyet’te ise Yüce Allah vahiy yoluyla Hz. Nuh’a tufanın gerçekleşeceğini bildirmiştir. Bu üç anlatıda tufan su baskını şeklinde gerçekleşmiştir ve “haberci” konumundakiler, insanların kurtulması için gerekli olan geminin yapımıyla ilgili haber verdikleri kişilere destek olmuşlardır. Ea, Utnapiştim’e geminin ölçüsü ve kat sayısı ile ilgili tüm ayrıntıları vermiştir. Prometheus, oğluna gemi yapımı sürecince bizzat yardım etmiştir. İslamiyet’te ise Yüce Allah Nuh’a gemi yapmasını vahiy etmiştir. Fakat Kur’an’da geminin tahta ve çiviyle yapılmış olduğu bilgisi dışında inşa süreciyle ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Tufanın süresiyle ilgili ise Gılgamış destanında 6 gün 7 gece, Yunan mitolojisinde 9 gün sürdüğüne dair bilgi verilmektedir. Fakat Kur’an’da bu süreyle ilgili bir bilgi verilmemektedir. Tufandan sonra Yunan ve Gılgamış anlatılarında yer alan tanrıya yakarma ve sunu ile ilgili de Kur’an da bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu üç anlatıda ortak olarak var olan bir diğer olgu geminin dağa oturma hadisesidir. Gılgamış destanında Nizir Dağına, Yunan mitolojisinde Parnassos dağının tepesine, Kur’an’da ise Cudi dağına oturduğunun bilgisi verilmektedir.

Son olarak Gılgamış destanı ve Yunan mitolojisinde tufandan sonraki yaşamla ilgili bilgiler verildiği görülmektedir. Yunan mitolojisinde insanların yeniden nasıl yaratıldığı anlatılırken, Gılgamış destanında Utnapiştim ve Eşinin nasıl ölümsüz olmasına değinilirken insanlığın durumu veya yeniden yaratılma ile ilgili bir bilgi verilmez. Kur’an’da ise Hz. Nuh’un tufan sonrası hayatı ile ilgili bilgi edinmek mümkün değildir.

Kaynakça

- Akmaz, Gökhan. “Hint, Yunan, Sümer ve Türk Mitolojilerinde Tufan Mitinin Kültürel Bellek Açısından Önemi”. *DTCF Dergisi* 59.2 (2019): 825-843.
- Bottéro, Jean. *Gılgamış Destanı-Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*. Trc. Orhan Suda. İstanbul, YKY Yayınları, 2010.
- Çayır, Murat. “Eski Mezopotamya Mitolojisinde İnsanın Yaratılışı”. *Antropoloji Dergisi* 39(2020):98-102.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi,1996.
- Erdem, Mustafa. *Hız. Nuh*. Ankara: Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık, 2022.
- Frazer, James. *Büyük Tufan*. Trc. Sayat Müller. İstanbul: Kanon Yayıncılık, 2022.
- Gılgamış Destanı*. Trc. Said Maden. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- Mark Cartwright, *Yunan Mitolojisi*, trc. Meryem Temiz. *World History Encyclopedia*, Erişim:03.06.2025 <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-11221/yunan-mitolojisi/>.
- Necatigil, Behçet. *100 Soruda Mitoloji*. İstanbul: Gerçek Yayınevi,1998.
- TDV İslam Ansiklopedisi. “Tufan”, Erişim:01.06.2025. [TUFAN - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](https://islamansiklopedisi.org.tr/tufan)
- TDV İslam Ansiklopedisi, “Nuh”, Erişim: 01.06.2025. [NÜH - TDV İslâm Ansiklopedisi \(islamansiklopedisi.org.tr\)](https://islamansiklopedisi.org.tr/nuh)
- Yilter, Sait. “Gılgamış Destanı(Enome Eniş) ve Altay Türklerine Ait “Yaratılış Efsanesinde “Tanrı” ve “Yaratılış” Kavramlarının Karşılaştırılması”. *Mecmua,sayı* 4(2017): 29-40.